

Kercke van St. Marie binnen Utrecht”.

De machtsstrijd tussen de Hollandse Graaf en de bisschop van Utrecht is in het nadeel van de laatste uitgevallen. Bij oorkonde van 19 juli 1285 (Oork. boek Sticht no. 2230) sluit de graaf een verdrag met bisschop-elect Jan, waarbij deze toestemming geeft om de dam te leggen bij Hoppenesse. Op 14 juli 1285 (Oork. boek no. 2223) heeft de graaf hem daarvoor beloofd 4500 ponden Hollands. Wat was de bedoeling van de graaf? Hij wilde twee vliegen in één klap slaan.

De eerste was: beveiliging en bescherming van Holland tegen het opperwater; de tweede was het handelsbelang voor Holland. In die opzet is hij geheel geslaagd; ten aanzien van de Vaartse Rijn heeft hij moeten toegeven.

De strijd om de macht blijft doorgaan, al zijn de omstandigheden anders dan in de tijd van graaf Floris V. Nu blijkt de inzet: Rijpickerwaard of rail-lijn.

Alexander Pasqualini

door Martin van Bruggen e.a.

In 1976 hebben 5 studenten van de Rijks-universiteit van Utrecht*, deel uitmakende van de projectgroep Renaissance, een scriptie gemaakt over IJsselstein.

Een hoofdstuk daarvan behandelt de toren van de oude Nicolaaskerk. Die toren is tussen 1530 en 1540 gebouwd. Bouwmeester was, naar het oordeel van de meeste deskundigen, de Italiaan Alexander Pasqualini.

(zie ook het artikel van A.G. Cool „De gemeentetoren van IJsselstein, een wonder in baksteen” in ons eerste nummer).

Met toestemming van de schrijvers nemen wij uit dat hoofdstuk het gedeelte over, dat gegevens bevat over het leven en werk van die Italiaanse bouwmeester.

De geboortedatum van Alexander Pasqualini, de vermoedelijke bouwmeester van de toren van de oude Nicolaaskerk te IJsselstein, kan gesteld worden op vijf mei 1493. Over deze datum heeft tot het jaar 1925 enige onzekerheid bestaan, maar in dat jaar is door G.C. Labouchère een doopakte gevonden in Bologna, die alleen maar kan slaan op Pasqualini.

De Duitse nakomelingen van Pasqualini hebben papieren bewaard, waaruit zou blijken, dat Pasqualini uit een adellijke familie zou stammen.

In Nederlandse stukken komt de afkomst van Pasqualini uit Bologna alleen naar voren uit een vermelding van hem in de Amsterdamse Thesauriersrekening van 1545; voorts blijkt het nog uit de kroniek van Gulik.

Pasqualini verliet op 37-jarige leeftijd Italië, vanwege het politieke klimaat.

Dit was namelijk de tijd van de plundering van Rome met alle nodige verwickelingen daaromheen.

* t.w. Martin van Bruggen, Brord van Ham, Dianne Hamer, Paul Teunissen en Chris Will.

Na een kort maar zeer druk bezet verblijf in Nederland, ging hij naar het Rijnland in Duitsland, waar hij tot zijn dood werkzaam was.

Men weet niet zeker, wie zijn leermeesters geweest zijn, men heeft het vermoeden dat hij er verscheidene heeft gehad, zoals een zekere Andrea Formigine, architect van o.a. het Palazzo Fantuzzi. Hij heeft enkele jaren in Rome gestudeerd en zich later gespecialiseerd in militaire architectuur.

op de 24ste februari 1530 vond de kroning van Karel V plaats in Bologna. Deze gebeurtenis bracht een toestroming van buitenlanders teweeg. Hieronder bevonden zich uit Nederland o.a. graaf Hendrik III van Nassau, Maximiliaan van Egmond, de heer van IJsselstein en Floris van Egmond, graaf van Buren.

Bovendien waren er enorm veel kunstliefhebbers aanwezig, zij waren allen aangetrokken door de magnifieke decoraties ter gelegenheid van de kroning. Pasqualini heeft veel van deze buitenlandse kunstliefhebbers ontmoet, die zijn verlangen tot emigreren zeker gestimuleerd zullen hebben. Hij is waarschijnlijk meegetrokken in het gevolg van de heer van IJsselstein; de eerste keer namelijk, dat erover hem gesproken wordt, bevindt hij zich in IJsselstein.

Het werk van Pasqualini in Nederland:

Tussen 1531 en 1532 schijnt hij gewerkt te hebben aan de verfraaiing van het kasteel van IJsselstein. Met name in de vierkante toren, die nog als enig overblijfsel van het kasteel aanwezig is, is een Italiaanse invloed te zien volgens Hardenberg.

Beter bewaard dan het kasteel is de kerktoeren van IJsselstein. Deze toren gaat door voor het eerste monument ten noorden van de Alpen, dat ontworpen is door een Renaissance-Italiaan. Algemeen wordt aangenomen, dat Pasqualini de toren heeft ontworpen, behalve door E. Vermeulen, die het toeschrijft aan een andere kunstenaar uit Bologna, Tomasso Vincidor da Bologna, die vanaf 1520 in België woonde. Deze was door paus Leo X naar de Nederlanden gestuurd om te zorgen voor het weven van tapijten volgens cartons van zijn meester. Men heeft zijn naam in de archieven van de heren van IJsselstein gevonden; er is een kwitantie van 1523, die verklaart, dat een zekere „Bologna” 22 pond heeft ontvangen voor niet duidelijk omschreven werkzaamheden. Op deze gronden heeft Vermeulen zijn vermoeden gebaseerd; het jaartal 1523 is echter te vroeg, omdat de toren op z'n vroegst in 1530 is begonnen.

Pasqualini woonde in Buren, dit is afgeleid van een simpele rekening van een glaszetter, van het jaar 1534.

Hier heeft zijn gezin zich gevormd, de naam van zijn vrouw is echter onbekend. Wel bekend is de geboorte van zijn zoon Maximiliaan op 12 augustus 1534; waarschijnlijk is het kind door Maximiliaan van Egmond ten doop gehouden. Hierna volgden nog een zoon Jean en twee dochters Camille en Catherine.

In 1538 was Pasqualini druk bezig met restauratiewerken aan het kasteel van Buren, dat in de jaren 1806 en volgende is gesloopt. De overblijfselen hiervan zijn tot een gedenkteken samengevoegd.

Van zijn hand is ook het ontwerp voor de galerij van de binnenplaats van het kasteel van Buren, de plannen hiervoor liggen in de grafelijke archieven. Aan de andere kant van deze hof zou een arsenaal komen. Pasqualini leidde van 1538 tot 1540 de bouw.

Men veronderstelt dat de kerktoeren van Buren ook behoort tot het werk van Pasqualini; dit is o.a. afgeleid van het feit, dat de toren te IJsselstein zekere overeenkomsten vertoont met die te Buren.

Pasqualini heeft als militair architect veel werk kunnen verrichten: het hertogdom van Gelre namelijk weigerde zich aan te sluiten bij Bourgondië. De andere steden werden

hierdoor genoodzaakt sterke fortificaties op te richten om zich tegen de Geldersen, onder leiding van Maarten van Rossum, te verdedigen. Pasqualini werkte als zodanig in Diest, Luik, 's-Hertogenbosch, Buren, Amersfoort, Leerdam en Mechelen.

Hij verblijft ook een tijdje in Amsterdam, waar hij ontwerpen maakt voor de muren van deze stad. Op 6 oktober 1546 is hij in Zeeland, waar hij werkt aan de fortificaties van Middelburg. Naar alle waarschijnlijkheid is hij hierna teruggekeerd naar Buren en opnieuw begonnen met het kasteel.

Door de plotselinge dood van Maximiliaan van Egmond op 23 december 1548 stond Pasqualini zonder opdrachtgever.

Op 15 april 1549 treedt hij in dienst van de hertog van Juliers (Jülich = Gulik) in het Rijnland. Pasqualini vestigt zich in Juliers en begint aan de reconstructie van de stad en het kasteel, die verwoest waren door een brand.

Pasqualini overlijdt in 1559.

Bronnen:

H. Hardenberg „Pasqualini, architecte Bolonais aux Pays-Bas” in Studi in onore di R. Filangieri II pag. 383-395.

G.C. Labouchère „De toren der N.H. St. Nicolaaskerk te IJsselstein” in Oudheidkundig Jaarboek, 3e serie, van het Bulletin van de Nederlandse Oudheidkundige Bond, 1922.

idem „Aantekeningen over Alexander Pasqualini en zijn werk” in Oudheidk. Jaarb., Bull. Ned. Oudh. Bond, 1938.

E. Vermeulen „Handboek tot de geschiedenis der Nederlandse Bouwkunst” II, 129-135.

Nog eens Alexander Pasqualini

door M.H.H. Doesburg

Nadere gegevens over het gezin van de in voorgaand artikel genoemde bouwmeester Alexander Pasqualini vond ik op een onverwachte plaats, n.l. in de transportregisters van de stad IJsselstein (Rijksarch. Utrecht, rechterl. arch., inv. no. 648).

Twee akten maken melding van Alexander's weduwe en kinderen:

1) transportakte van 14 oktober 1569.

Daarin wordt, na gerechtelijke verkoop, het huis de Moriaan, gelegen aan de Achterstraat (nu Utrechtsestraat) binnen IJsselstein, in eigendom overgedragen aan Elysbeth, weduwe van Alexander van Pasqualijn, voor 950 gulden. Dat huis was belast met 800 gld. ten behoeve van genoemde Elysbeth.

Het stond op de hoek van de Hofstraat, ter plaatse van de huidige percelen Utrechtsestraat 46 en 48, dus waar vroeger „Concordia” stond.

2) transportakte van 3 juli 1596.

Daarin dragen de erfgenamen van voornoemde Elizabeth, nu voluit genoemd Elizabeth Schouten, het bovengenoemde huis „daer deeser tijt den Moeriaen uuyt hanght”